

Pavel Koblasa

Uherská linie hrabat Chotků

Starobylá česká aristokratická rodina Chotků, jejíž přímý předek se připomíná již ve druhé polovině 14. století, přežila až do století dvacátého a vyprodukovala řadu zajímavých osobností, které měly po určitou dobu značný vliv na dění v Českém království. V roce 1723 se Václav Antonín svobodný pán Chotek (1674 - 1754) dočkal povýšení do českého hraběcího stavu a roku 1745 mu císař udělil říšský hraběcí titul. Rod se rozčlenil do více větví v éře vnuka hraběte Václava Antonína, Jana Nepomuka (1749 - 1824), jenž měl celkem deset dětí. Chotkové pak pokračovali jako potomci jeho synů Jana Nepomuka (1773 - 1824), Josefa (1776 - 1809), Karla 1783 - 1868) a Heřmana (1786 - 1822).

Na sklonku feudalismu Chotkové v Čechách měli panství a statky Nové Dvory na Čáslavsku, Jankov na Kouřimsku, Bělušice, Velké Březno a Zahořany na Litoměřicku, Jeňoves na Rakovnicku. Před zánikem Rakousko-uherské říše vlastnil na území Čech hrabě Emerich (1833 - 1911), vnuk Jana Nepomuka, panství Bělušice (Bieloschitz), Nové Dvory (Neuhof) a Jeňoves (Jeviněves). Jeho bratr, hrabě Ferdinand (1838 - 1913), držel statek Olšov na Sušicku. Karlův vnuk, hrabě Karel (1853 - 1926), byl majitelem statku Velké Březno (Grosspriesen). Další Karlův vnuk, hrabě Wolfgang (1860 - 1926), současně bratranec velkobřezenského Karla, vlastnil statek Čivice na Pardubicku. Celkem soustředili tito příslušníci rodiny ve svých rukách přes 7.700 hektarů půdy a sídlili na zámčích Kačina na panství Nových Dvorech, Veltrusy na panství Jeňoves, Olšov a Velké Březno.¹

Působení členů hraběcí rodiny Chotků z Chotkova a Vojnína v Českém království je poměrně dostatečně známo, méně se však ví o životě Chotků v království Uherském. Chotkové, ačkoliv uherský indigenát obdrželi již roku 1764, více pronikli mezi uherskou aristokracii díky sňatku hraběte Heřmana (Hermann Augustin, 1786 - 1822) s Henriettou hraběnkou Brunswick de Korompa (Maria Henrica Magdalena Josepha, 1787 - 1857). Manželství bylo uzavřeno dne 22. ledna 1813 na zámku Alsókorompa (Dolná

Krupá, župa Pozsony, (viz dva obrázky a současnou mapku) za účasti svědků Pála barona Révayho a Francisca hraběte Guicciardiho.² Nevěsta byla dcerou Józsefa Miklóse hraběte Brunswicka (1750 - 1827) a Mariánnny Majthényi de Kesseleökeő (1764 - 1851). Hrabě József zastával různé funkce v uherské správě, mj. župana csongrádské a nógrádské župy. Napsal několik knih a věnoval se administrativním a právním reformám. V empírovém stylu přestavěl také zámek v Alsókorompě, kde vybudoval i rodinnou hrobku.

Brunswickové (Brunszvikové) přišli do Uher z Brunšvicka a poprvé se zde setkáváme s Jánosem Brunczvikem či Brunszlykem, který v roce 1568 zastával úřad královského poštmistra v Galgóci (Hlohovec, župa Nyitra). V roce 1598 se objevují jeho dva synové György a Tóbiás, který během třicetileté války konvertoval ke katolictví a roku 1630 mu Ferdinand II. udělil obnovený erbovní list.³ Dne 17. října 1775 se Antal Brunswick de Korompa (1718 - 1780) jako rytíř řádu svatého Štěpána stal hrabětem. Hraběcí titul platil zprvu jen pro jeho osobu, na celou rodinu se rozšířil až 18. listopadu 1790 prostřednictvím Antalových synů Antala a Józsefa.⁴ Starší z nich založil martonvásárskou větev, mladší pak alsókorompskou. Martonvásár získal rod v roce 1770. Brunswickové se proslavili jako zdatní národohospodáři a podporovali reformy císařovny a královny Marie Terezie. Rodina se přátelila například s hudebním skladatelem Ludwigem van Beethovenem. V Uhrách získali značný majetek díky výhodným

¹ Ignaz TITTEL, Schematismus und Statistik des Grossgrundbesitzes und grösserer Rustikalgüter im Königreiche Böhmen, Prag 1906, S. 67-72.

² SNA, RA Brunswick-Chotek, Rodokmene grófa Choteka, 1827-1915, kart. 234.

³ Mária HORNYÁK, *Beethoven, Brunszvikok, Martonvásár*, Martonvásár 1993, o. 12-13.

⁴ Géza von CSERGHEŐ, J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, IV. Band, XV. Abteilung. Der Adel von Ungarn, Nürnberg 1893, S. 87-88.

sňatkům, a také skupováním menších zemanských statků pod cenou.⁵ V roce 1813 postoupil baron Pál Révay své majetky v Alsókorompa, kde ovšem existovalo dalších 74 zemanských hospodářství.⁶ Hrabě József Brunswick postupně většinu těchto kurií s příslušnými pozemky koupil. Již od roku 1805 držel zprvu v zástavě a od roku 1810 v plném vlastnictví panství Futak (Futog, župa Bács-Bodrog) a Cserevits (Čerević, župa Szerém), která pořídil od sourozenců Hadíkových za dva miliony zlatých.⁷ Po dobu dvanácti let držel v nájmu též poplužní dvory města Nagyszombat. Ještě je nutné se z rodiny Brunswicků zmínit o komtesce Teréz (1775 - 1861), která v Budíně založila první dětskou opatrovnu v monarchii. Po ní následovala podobná zařízení v Besztercebányi (Banská Bystrica), Pozsonyi (Prešporok, Bratislava), Nagyszombatu (Trnava), stála u zrodu první dívčí průmyslové školy v Uhrách, zřizovala rovněž ženské dobročinné spolky a podporovala zakládání mateřských škol.⁸

O uherské linii Chotků můžeme tedy začít hovořit de facto od roku 1813, kdy došlo ke sňatku mezi Heřmanem hrabětem Chotkem a Henriettou hraběnkou Brunswickovou, potažmo pak od 20. února 1827, kdy v Pozsonyi zemřel József Miklós hrabě Brunswick. To otevřelo cestu k budoucímu vzestupu a vlivu Chotků na uherské půdě. Hrabě po sobě zanechal vdovu Mariánnu a dcery Juliánnu (+1866) provdanou hraběnkou Forray a již výše zmiňovanou Henriettu ovdovělou hraběnkou Chotkovou (+1857). Dne 13. ledna 1835 jim bylo dvorským reskriptem odevzdáno otcovské dědictví. Henrietta dostala celou Alsókorompu a menší část Futaku a Cserevicse, větší část získala Juliánna. Zprvu se však o rodový majetek starala vdova Mariánnu společně se svým zeťem, hrabětem Andrásem Forrayem. Juliánina část panství byla značně zadlužená, a proto ho roku 1844 musela zastavit za 1.250.000 zlatých hraběti Lipótu Nádasdymu. Ten hospodařil na části Futaku a Cserevitsce až do 28. února 1856, kdy tento díl vykoupil zpět Otto hrabě Chotek, Juliánin synovec a Henriettin syn.⁹

Henriettě se v manželství s Heřmanem hrabětem Chotkem narodily celkem tři děti. Kromě Ottý (Ottó, 1816 - 1889) měli spolu ještě Herminu (1815 - 1882) provdanou hraběnkou Folliot de Crenneville-Poutet a Rudolfa (Rezső, 1822 - 1923). Otto získal univerzitní vzdělání v Olomouci a Vídni, mladší Rudolf v Pešti.¹⁰ Henrietta koupila 1. června 1830 za 106.875 zlatých konvenční měny ještě statky Jankov a Radměřice (Ratměřice) v Čechách, dosavadní majetek baronů Sterndahlů. Výměra tehdy činila 1.221 hektarů. K panství patřil zámek v Ratměřicích, šest dvorů, pivovar (600 sudů ročně), vinopalna, flusárna, vápenka, cihelna.¹¹ Dne 9. srpna 1853 nechala oba středočeské statky přepsat na syny Ottu a Rudolfa.

⁵ Díky sňatku s Mariánnou Majthényi uzavřeném v roce 1782 získal József Brunswick podíly na majthényiovských državách, např. Nyitravák (Nováky), Keselőkő (Sivý Kameň), Motesic (Motešice), Sándori (Ostratice), Bucsány (Bučany).

⁶ Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony vármegye, Budapest, s. d., o. 28.

⁷ SNA, RA Brunswick-Chotek, Ocenenie panstva Čerević, 1856-1885, kart. 209.

⁸ *Slovenský biografický slovník*, I. zväzok, Martin 1986, s. 330-332.

⁹ SNA, RA Brunswick-Chotek, Ocenenie panstva Čerević, 1856-1885, kart. 209.

¹⁰ SNA, RA Brunswick-Chotek, Vysvedčenia Ottu a Rudolfa Choteka z gymnaziálních a právnických štúdií, 1827-1842, kart. 234.

¹¹ SNA, RA Brunswick-Chotek, Súdne ocenenie panstva Jankov a Ratměřice, 1827, kart. 219.

Po smrti svobodného a bezdětného Otty prodal zadlužený Jankov s Radměřicemi a Vlčkoviciemi jeho bratr Rudolf v prosinci 1898 Josefovi a Viktorii Černým.¹²

Do doby nejnovější tedy setrvaly v majetku uherských Chotků (Chotek de Chotkowa et Wognin) panství Alsókorompa v horních Uhrách a Futak skládající se z částí Ófutak (Stari Futog), Újfutak (Novi Futog), Begecs (Begeč), Dunagálos (Gložan), Petrovce (Petrovci), Kiszács (Kisač), Cservenka (Crvenka) a Cserevits, jež zahrnoval statky Cserevits (Čerević), Nestin (Neštin), Bánmonostor (Banoštor). Počátkem 20. století patřilo k futackému panství 13.776 ha půdy a hodnota nemovitostí představovala 5.832.877 korun. Hospodařilo se na dvorech Nagyalpár, Henrika, Máriamajor, Újmajor, Piros, Rezsómajor a Petrovác, k Futaku náležely ještě čtyři mlýny, čtyři panské domy a dvě tržiště.¹³ Vrchnost přála i různým podporám a dobročinným akcím. Jen na stavbu nového farního kostela v Újfutaku věnovala 117.686 korun. Uherští Chotkové si drželi rovněž městský palác ve Vídni v ceně přes 200.000 korun, kde současně působila jejich ústřední kancelář (Gräfliche Chotekische Zentral-Kanzlei Wien, Währingerstrasse 28, Wien IX). Rezidence měla luxusní zařízení, nechyběly starožitnosti, sbírka porcelánu, stříbrných předmětů, vinný sklep a koňské stáje. Do roku 1858 vlastnila hrabata ve Vídni ještě jeden dům (č. p. 723/I), který prodali Sigismundovi a Albertině rytířům Engelshofenům.¹⁴ K dispozici měli také dlouhodobě pronajatý byt v budapeštském sedmém okrese na Rákóczi út. Nájem, plat portýra, osvětlení, topení, telefon, platby za kočár, lístky do divadla a pronájem klavíru stály chotkovskou pokladnu 9.172 korun ročně.¹⁵

A nyní k malebnému panství Alsókorompa. Na začátku 20. věku obnášely panské pozemky výměru 1.724 ha, hospodařilo se na dvorech Annamajor, Magyarád, Henrikamajor a Józsefmajor, dále bychom zde našli lihovar, dva mlýny, hostinec a masné krámy. To vše v celkové hodnotě 1.551.100 korun. Hraběcí dluhy váznoucí na tomto majetku ovšem dosahovaly výše přes 830.000 korun.¹⁶ Centrem dominia byl velkolepý empírový zámek postavený v letech 1793 - 1795 a naposledy upravovaný mezi lety 1820 - 1821. Hraběcí sídlo se pyšnilo mimo jiné cennými uměleckými předměty, Chotkové mohli ukázat častým hostům obrazy od Tiziana, Brueghela, Rubense, Holbeina, Kupeckého. Na přelomu 19. a 20. století sem často zajížděli na návštěvu příslušníci uherských aristokratických rodin jako Pálffy, Odescalchi, Esterházy, Csáky, d'Orsay, Woracziczky, Drasche, Majthényi, Tarnóczy, Steiger, Kendeffy, Dezasse, Stillfried, Zichy, Erdődy, Mandelsloh, Maldeghem, Dőry, Walterskirchen, Belányi, Várdai, Schell.¹⁷ Zahradní architekt Heinrich

¹² SNA, RA Brunswick-Chotek, Prepísanie panstva Ratměřice od H. Chotekovej jej synom Ottovi a Rudolfovi, 1830-1898, kart. 219.

¹³ SNA, RA Brunswick-Chotek, Inventáre a popisy panstev Futog a Dolná Krupá, 1891-1918, kart. 228.

¹⁴ SNA, RA Brunswick-Chotek, Prepísanie panstva Ratměřice od H. Chotekovej jej synom Ottovi a Rudolfovi, 1830-1898, kart. 219.

¹⁵ SNA, RA Brunswick-Chotek, Výročné zprávy Chotekovskej centrálnjej kanceláre z Viedne, 1904-1907, kart. 179.

¹⁶ SNA, RA Brunswick-Chotek, Inventáre a popisy panstev Futog a Dolná Krupá, 1891-1918, kart. 228.

¹⁷ SNA, RA Brunswick-Chotek, Návštevna kniha kaštieľa v Dolnej Krupej, 1891-1910, kart. 234.

Nebbien vybudoval při zámku v letech 1813 - 1819 rozlehlý anglický park (247 ha) s množstvím drobných staveb, soch a vodních ploch.

Když 3. prosince 1923 zemřel ve Futaku ve věku 101 let Rudolf hrabě Chotek, zdědily Alsókorompu jeho vnučky Mária markraběnka Pallavicini a Johanna hraběnka Schönbornová. Tím skončila éra Chotků na uherském teritoriu. Jediný syn Rudolf (1870 - 1921) totiž zemřel dříve než jeho otec a neměl žádné vlastní potomky. V roce 1923 byla na panství zahájena československými úřady pozemková reforma, o dva roky později došlo k odprodeji čtyř dvorů a četným přidělům drobným rolníkům.¹⁸ Dne 12. června 1933 se podařilo konečně uzavřít dohodu o přejímací ceně. Za 518 hektarů obdrželi chotkovské dědičky 1.060.000 Kč.¹⁹ Díky uskutečněným změnám v režii nového československého státu přišlo o práci v zemědělství na bývalých chotkovských dvorech 208 osob.²⁰ Majitelé si směli ponechat zámek s parkem, pilu, lihovar (produkce 360 hl ročně), cihelna (výroba 150.000 kusů cihel ročně), honitbu a dva malé lesní revíry.²¹

Schéma rodinného archivu Brunswick-Chotek:²²

Brunswickiana

- A. Majetkoprávní (kartony 1-25): I/ Brunswickovské majetky (1348 - 1846), II/ Majthényiovské majetky (1352 - 1844), III/ Různé (1749 - 1825)
- B. Hospodářské (kart. 26-91): I/ Všeobecné (1773 - 1822), II/ Hospodářské zprávy a korespondence (1765 - 1845), III/ Spisy inspektora v Dolné Krupé (1815 - 1834), IV/ Koncepty provisorů v Dolné Krupé (1831 - 1836), V/ Spisy provisorů v Novácích (1777 - 1818), VI/ Hospodářské výkazy a výtahy z účtů (1762 - 1850), VII/ Hospodářské účty (1775 - 1839), VIII/ Různé hospodářské spisy
- C. Korespondence (kart. 92-105): I/ Antal Brunswick (1730 - 1782), II/ József Brunswick s manželkou (1763-1846), III/ Mariánna Brunswick a András Forray (1827 - 1846)
- D. Publico-politica (kart. 106-155): I/ Antal Brunswick (1723 - 1782), II/ Antal Kovács (1755 - 1798), III/ József Brunswick (1732 - 1828)
- E. Privata (kart. 156-171): I/ Korespondence (1773-1827), II/ Různé rukopisy a tisky (18. - 19. stol.), III/ Varia (1792-1836), IV/ Domácí a dvorské výdaje (1770-1856)
- F. Varia (kart. 172)

Chotekiana

- A. Chotkovská ústřední kancelář Vídeň (kart. 173-180): I/ Korespondence Rudolfa Chotka (1859-1913), II/ Výtahy z účetních knih (1862-1907)
- B. Panství Futog a Čerevič (kart. 181-209): I/ Majetkoprávní záležitosti (1831-1913), II/ Segregace na panství Futog (1846-1870), III/ Hospodářská korespondence a zprávy (1850-1913), IV/ Hospodářské výkazy a výtahy z účtů (1850-1904), V/ Proces královského fiscu proti Chotkům o panství Čerevič (1775-1885)
- C. Panství Dolná Krupá (kart. 210-218): I/ Majetkoprávní spisy (1827-1911), II/ Hospodářské spisy (1851-1913), III/ Varia (1850-1904)
- D. Panství Ratměřice (kart. 219-221): I/ Majetkoprávní spisy (1820-1899), II/ Hospodářské spisy (1839-1911)
- E. Různé (kart. 222-232): z let 1781-1936
- F. Privata (kart. 233-245): z let 1827-1917

Brunswickovská sbírka map I. Atlasy, II. Různé jednotlivé mapy.

¹⁸ SNA, Štátny pozemkový úrad, sign. L-1339, Dolná Krupá – oceňovanie veľkostatku, 1923-1933, kart. 1210.

¹⁹ SNA, ŠPÚ, sign. L-1339, Dolná Krupá - preberacia cena, 1933-1934, kart. 1210.

²⁰ SNA, ŠPÚ, sign. L-1339, Dolná Krupá – zoznam zamestnancov bývalého veľkostatku, 1923-1924, kart. 1219.

²¹ SNA, RA Brunswick-Chotek, Ocenenie panstva Dolná Krupá, 1903-1934, kart. 228.

²² SNA, František SEDLÁK, Rod Brunswick-Chotek z Dolnej Krupěj. Inventár, Bratislava 1957.